

УДК 338.021.8 (477)

Оксана Пелех,

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту,

Рівненський державний гуманітарний університет,

ORCID ID 0000-0002-5657-6717

peleho@ukr.net

DOI 10.29038/2524-2679-2021-01-371-385

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ВІД ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті обґрунтовано необхідність вивчення структурної динаміки національного експорту та імпорту й оцінено структурні зміни зовнішньоекономічної діяльності України. Доведено, що від початку ХХІ ст. існувало дві повноцінні хвилі зростання та спадання експорту й імпорту. Перша – стабільне та стрімке зростання обсягів експорту й імпорту, яке завершилося зниженням зовнішньої торгівлі в період кризи 2009 р. Наступною хвилею стало зростання обсягів імпорту та експорту, що зумовлене сприятливими умовами на зовнішніх ринках і перервалося політичним чинником – початком війни у 2014 р. Ознаки нової хвилі піднесення українського імпорту/експорту почалися з 2016 р. Ще на початку 2000-х років, у період відносної стабільності експорту та імпорту, сформувались умови для випереджувального зростання імпорту. Резерви поліпшення сальдо зовнішньої торгівлі вичерпалися у 2005 р. Відносно сприятлива кон'юнктура для товарів українського експорту, хоч і забезпечувала приріст зовнішніх надходжень, проте виробничі можливості галузей-експортерів вичерпалися. Відтак зовнішня торгівля в Україні набула характеру здебільшого одностороннього зв'язку. Якщо частка імпорту все ж залишалася приблизно на одному рівні, то в останні роки навіть зросла. Як результат, маємо майже 50 % валового внутрішнього продукту (ВВП). Це свідчить про високий рівень відкритості української економіки, важливість міжнародної торгівлі для її потреб і зростаючу залежність від зовнішніх чинників. У дослідженні виокремлено комплекс чинників такої динаміки імпорту та експорту: економічні й політичні, зовнішні та внутрішні. Зокрема, останнє падіння обох показників пояснено зміною зовнішньоекономічних пріоритетів України. Виокремлено ключовий чинник змін зовнішньоекономічних пріоритетів України, який дав поштовх дії інших чинників, як-от події в Криму та на Сході України. Для детальнішого розуміння й зіставлення

структурних змін зовнішньоекономічної діяльності України зроблено аналогічний аналіз цих процесів у Польщі, результати якого свідчили не на користь України.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна діяльність; експорт; імпорт; зовнішня торгівля; торговельне сальдо балансу; валовий внутрішній продукт.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність є особливим елементом економічної політики держави. Ця сфера увібрала в себе багатовікову традицію економічних відносин між народами, починаючи з прадавніх часів. Сучасні національні економіки ще більшою мірою формуються шляхом розвитку зовнішньої торгівлі. Вони намагаються отримати вигоду від торгівлі за рахунок спеціалізації виробництва товарів і послуг, використовуючи потенціал своїх природних ресурсів, можливостей праці, капіталу й технологій. Більше того, зараз, як свідчить історичний досвід розвитку різних країн світу, «стійке економічне зростання для будь-якої держави неможливе без активного включення її в систему світогосподарських зв'язків. Сучасний рівень міжнародного розподілу праці практично не залишив на карті світу країн, економічне життя яких було б ізольоване від світогосподарських процесів і замкнуте у вузьких національних межах» [1, с. 162].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно, що проблеми впливу зовнішньоекономічної діяльності на економічний розвиток завжди були в центрі уваги економістів і науковців. Відзначимо праці польських науковців, які різнобічно аналізують динаміку показників стану національної економіки, зокрема зовнішньоекономічної діяльності: Я. Венецького, Ю. Влодарчик, А. Мрозінської, М. Добія, К. Бартосіка, А. Каловського, Ю. Ренкаса.

Доробок із цієї проблематики в українських дослідників також значний. Відзначимо комплексні дослідження В. Сіденка, Л. Шинкарук, Т. Шинкоренко. Цією ж проблемою займаються інші українські науковці, як-от: Ю. Бицюра, Т. Трубнік, А. Задоя.

Осмислення ролі експорту й імпорту в підвищенні добробуту країни, обґрунтування мотивації виходу на зовнішні ринки стали предметом досліджень та основою побудови численних теорій, які пропонують різноманітні моделі оцінювання взаємозв'язку між експортом/імпортом та економічним розвитком. У найбільш концентрованому й водночас примітивізованому вигляді роль зовнішньої торгівлі дослідники

формулюють так: «експорт товарів забезпечує надходження коштів до країни, а імпорт – потреби її мешканців» [2, с. 247]; оскільки внутрішній попит у країні є обмеженим, то зовнішньоекономічна діяльність важлива з погляду забезпечення ринками збуту своїх підприємств і розвитку господарства загалом. Отже, з огляду на значущість зовнішньоекономічної діяльності для економічного розвитку й національної економіки загалом дослідження структури експорту/імпорту як складника економічного розвитку країни є важливим саме по собі.

Потрібно врахувати й те, що структура експорту та імпорту певним способом віддзеркалює співвідношення між видами економічної діяльності й галузями, які існують у національній економіці. Наприклад, структура експорту товарів і послуг за частками кожної галузі є відображенням значущості кожної галузі у формуванні ВВП. Крім того, експорт демонструє вагомість національної економіки й продукції, яку вона виробляє, для потреб світової економіки. Так само імпорт відображає проблеми національної економіки, оскільки реально демонструє її потреби в тому чи іншому товарі або тих чи інших послугах. Це стосується не лише поточного стану економіки, але і її розвитку. «В умовах сучасного НТП орієнтація вітчизняних виробництв лише на внутрішні потреби сприятиме збереженню архаїчної структури економіки, зовнішню торгівлю слід вважати реальним важелем структурних змін у виробничому секторі та сфері послуг» [3, с. 85]. Сказане додає ще один вагомий аргумент необхідності вивчення структурної динаміки національного експорту й імпорту. Відповідно, мета цього дослідження – аналіз тенденцій динаміки обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами України й особливостей, пов'язаних із ними, та порівняння цих тенденцій з аналогічними показниками Польщі.

Методика дослідження. У статті використано методи теоретичного й емпіричного дослідження: порівняння, аналізу й синтезу (для аналізу тенденцій динаміки обсягів зовнішньої торгівлі товарами й послугами України та особливостей, пов'язаних із ними, і порівняння цих тенденцій з аналогічними показниками Польщі); методи візуалізації (надання наочності матеріалу, схематичності зображення теоретичних і практичних положень дослідження). Розрахунки й опрацювання результатів дослідження здійснювалися за допомогою Microsoft Excel 12.0 і програм, написаних із використання мови R. Інформаційною основою дослідження є статистичні матеріали Державної служби статистики України, Світового банку, Головного статистичного офісу Польщі, монографії, науково-прикладні публікації вітчизняних і зарубіжних учених, інтернет-ресурси, результати власних досліджень автора.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для України ця актуальність посилюється низкою обставин. А. Задля поділяє їх на три групи. По-перше, за останні 25 років країна стала досить інтегрованою у світове господарство, а тому є дуже чутливою до змін і коливань, які відбуваються в ньому. Ці коливання впливають не лише на показники зовнішньоекономічної діяльності, але й на всю систему національних рахунків. По-друге, за останні роки змінились умови ведення експортно-імпоротної діяльності з огляду на підписання Україною низки міжнародних угод, зокрема у 2008 р. Україна офіційно приєдналася до Світової організації торгівлі, а у 2014 р. підписано Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, і Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами – з іншого [4]. Ці події істотно розширили експортні й імпорتنі можливості України, одночасно створивши також певні перешкоди. По-третє, особливістю останніх років стало зменшення території України, яка враховується під час розрахунку обсягів зовнішньої торгівлі, у результаті окупації Криму та частини Донецької й Луганської областей. Усе це робить зміни умов експорту та імпорту надзвичайно динамічними й потребує оперативного оцінювання ситуації для своєчасної реакції на нові реалії [5, с.110]. До сказаного, на нашу думку, потрібно також додати чинник нестабільності національної валюти та, більше того, нестабільності української економіки загалом.

Проведемо аналіз тенденцій динаміки обсягів зовнішньої торгівлі товарами й послугами та особливостей, пов'язаних із ними. Для цього ми скористалися даними Світового банку. У табл. 1, на рис. 1 наведено обсяги українського експорту, імпорту та сальдо торговельного балансу в доларовому еквіваленті за досліджуваний період.

Як бачимо, до 2008 р. зовнішня торгівля безперервно зростала. Однак у наступні роки ситуація докорінно змінилася. Спочатку світова фінансово-економічна криза, а потім війна на Сході України зумовили негативний розвиток зовнішньої торгівлі товарами й послугами.

Можна говорити щонайменше про дві повноцінні хвилі зростання та спадання експорту й імпорту. Перша хвиля – це досить стабільне та стрімке зростання обсягів загального експорту й імпорту з 2002 р. до 2008 р., яке завершилось істотним зниженням зовнішньої торгівлі в період економічної кризи у 2009 р. Наступною хвилею стало зростання обсягів імпорту та експорту, яке зумовлено сприятливими умовами на зовнішніх ринках і перервалося зовнішнім політичним чинником

– погіршенням відносин із Росією та початком війни у 2014 р. Спад другої хвилі тривав до 2015 р., коли з'явилися перші ознаки нової хвилі піднесення українського імпорту й експорту.

Зазначимо, що ще на початку 2000-х рр. у період відносної стабільності експорту та імпорту починали формуватись умови для випереджувального зростання імпорту, порівняно з експортом. Як пишуть В. Далик і Н. Дуляба [6, с.110], за даними експертів ДП «Держзовнішінформ» Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, резерви для поліпшення сальдо зовнішньої торгівлі вичерпалися ще у 2005 р. Відносно стабільна й сприятлива кон'юнктура стосовно товарів українського експорту, хоч і забезпечувала приріст зовнішніх надходжень, проте виробничі можливості галузей лідерів-експортерів вичерпали себе повністю. Відтак зовнішня торгівля в Україні набула характеру здебільшого одностороннього зв'язку, коли торговельне сальдо балансу стає негативним, тобто імпорт почав переважати експорт.

Можна говорити про комплекс причин такої динаміки імпорту та експорту, який уключає причини як економічні, так і політичні, як зовнішні, так і внутрішні. Зокрема, останнє зниження обох показників науковці пояснюють зміною зовнішньоекономічних пріоритетів України. Ключовим чинником, який дав поштовх дії інших чинників, стали події в Криму та на Сході України. А їхніми наслідками, як відзначено в [7], стали:

– починаючи з 2004 р., Україна витратила більше, аніж заробляла, від'ємний торговельний баланс змушував постійно брати кредити під нові відсотки, що лише погіршувало ситуацію. Як наслідок, держава була не здатна витримати внутрішню кризу, а відсутність фінансових запасів не давала змоги стримати галопуючу інфляцію;

– через нестабільну політичну й економічну ситуацію в країні постійно поширювалися панічні настрої, які стосувалися банківського сектора, і населення почало знімати власні активи;

– відчуваючи можливість погіршення ситуації, населення намагалося не витратити кошти, зберігаючи їх удома, що призвело до падіння обсягів торгівлі та виробництва;

– через військові заворушення й анексію частини території країна втратила частину промислового комплексу, а це вплинуло на обсяги експорту та імпорту;

– через уведення санкцій частина продукції, особливо продукція подвійного призначення, стала недоступною для продажу в окремі країни СНД;

– соціальні протести змусили змінити пріоритети на користь західних аналогів товарів, які раніше постачалися з Росії;

– фактично відбувалася поступова переорієнтація зовнішньої торгівлі зі східного напрямку на захід, від СНД до ЄС;

– лібералізація торгівлі між ЄС та Україною, зокрема підписання Угоди про вільну торгівлю, полегшила доступ Україні на ринки ЄС і навпаки.

Якщо порівнювати динаміку експорту й імпорту з динамікою ВВП (рис. 2), то можна побачити, що всі три показники змінювалися відносно синхронно. Однак рис. 1 засвідчує, що частка імпорту у ВВП, попри певні коливання в межах 50–60 %, усе ж залишається приблизно на одному рівні, а в останні роки навіть дещо зросла. Водночас частка експорту стрімко спадала від 62 % у 2000 р. до 35 % у 2012 р., а від 2013 р. маємо зростання, яке у 2016 р. знову перейшло у спадання; у підсумку маємо близько 50 % ВВП. Усе це свідчить про високий рівень відкритості української економіки, важливість міжнародної торгівлі для її потреб і зростаючу залежність від зовнішніх чинників.

Вагомих змін останнім часом, особливо під впливом політичних чинників, зазнала й географічна структура українського експорту та імпорту (рис. 1, 3–5). Протягом усього досліджуваного періоду чітко проявляється багатовекторність зовнішніх зв'язків. Сьогодні в рамках зовнішньої торгівлі товарами Україна співпрацює з 206 країнами світу, обміну послугами – із 221 державою. Пріоритетними та найбільш важливими ринками експорту товарів на сьогодні були й залишаються РФ, Польща, Туреччина, Італія, Індія, Китай, Єгипет, Німеччина, Нідерланди та Угорщина.

Проте відзначимо, що експорт до РФ знизився більше ніж у 3 рази (у 2010 р. – 13,4 млрд дол. США, у 2017 р. – 3,9 млрд дол. США), натомість експорт до Польщі, Німеччини, Угорщини та Туреччини зріс. Загалом продовжується трансформація географічної структури українського експорту товарів, яка розпочалася в попередні роки: збільшення експорту до ЄС та Азії на тлі його зменшення до країн СНД, насамперед Росії. Пріоритетні держави-імпортери товарів в Україну – це РФ, Китай, Німеччина. Польща, Білорусь, США, Швейцарія, Італія, Франція й Туреччина. Обсяги імпорту товарів із РФ становили напередодні війни 23,2 млрд дол. США, а у 2017 р. вони становлять лише 7,2 млрд дол. США. Знизились обсяги торгівлі з Білоруссю, Францією, Угорщиною, США, проте зріс імпорт товарів із Польщі.

Порівняння динамік експорту та імпорту України за досліджуваний період із відповідними процесами в Польщі далеко не на користь України. Про це свідчать дані, наведені в табл. 1 і на рис. 1, 6–8. Насамперед

у Польщі значно вищі темпи зростання як експорту, так і імпорту. І це виразно проявилось на кінцевих результатах: якщо обсяги експорту товарів і послуг у Польщі у 2000 р. перевищували українські у 2,4 рази, то у 2017 р. – уже в 5,2 рази; якщо обсяги імпорту товарів та послуг Польщі у 2000 р. були більші за українські в 3,2 рази, то у 2017 р. – у 4,3 рази.

Звичайно, кризовий рік (2009 р.) і перший післякризовий рік (2010 р.) негативно позначилися на експорті / імпорті Польщі, однак не до такої міри, як в Україні. Незначний спад польського експорту / імпорту спостерігали і в період 2015–2016 рр., однак більшість аналітиків не вважає його реальним спадом. Якщо, наприклад, деякі українські аналітики (зокрема [9]) убачають як одну з найважливіших причин останнього спаду внутрішньопольські (неекономічні) загрози, то польські експерти практично одноставно розглядають його як тимчасове відхилення, пов'язане насамперед із курсовими різницями – «падіння вартості експорту в доларах США, що спостерігалось в останні роки, не обов'язково означає реальне падіння експорту. Воно пояснюється коливаннями курсу долара / євро, а в євро обчислюється більшість міжнародних трансакцій із Польщі (найбільший експорт відбувається до країн ЄС). Зниження вартості долара США відносно євро й призвело до зниження вартості торгівлі доларами США» [10].

Для України 2005 р. став початком відліку негативного торговельного сальдо балансу. Однак у випадку Польщі все відбувалося навпаки. Багаторічне, хоч і незначне, негативне сальдо лише в післякризовий період перетворилося на позитивне сальдо – переломним став 2012 р. Із цього часу доходи поляків від експорту є більшими за витрати на закупівлю імпортованих товарів. Польща змогла змінити ситуацію завдяки попиту на польські товари в країнах ЄС. Саме до цих держав у 2017 р. Польща експортувала 80 % своїх товарів, тоді як імпортувала лише 60,4 % [10].

3. ВИСНОВКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загалом, підсумовуючи, можемо відзначити щонайменше дві повноцінні хвилі зростання й спадання експорту та імпорту. Перша – це стабільне й стрімке зростання обсягів загального експорту та імпорту з 2002 р. до 2008 р., яке завершилось істотним зниженням зовнішньої торгівлі в період економічної кризи у 2009 р. Наступна хвиля – зростання обсягів імпорту та експорту, яке зумовлене сприятливими умовами на зовнішніх ринках і перервалося зовнішнім політичним чинником – погіршенням відносин із Росією й початком війни у 2014 р. Спад

Таблиця 1

Динаміка експорту/імпорту товарів і послуг України та Польщі, 2000 – 2017 рр.

Рік	Україна				Польща				
	експорт		імпорт		експорт		імпорт		
	млрд дол. США	% у ВВП	млрд дол. США	% у ВВП	млрд дол. США	% у ВВП	млрд дол. США	% у ВВП	
2000	19,5	62	17,9	57	46,8	27	57,7	34	-10,9
2001	21,1	55	20,5	54	51,9	27	58,8	31	-6,9
2002	23,4	55	21,5	51	57,1	29	63,9	32	-6,8
2003	29,0	58	27,7	55	72,6	33	78,4	36	-5,8
2004	39,7	61	34,8	54	87,4	34	94,3	37	-6,8
2005	44,3	51	43,6	51	105,9	35	109,2	36	-3,2
2006	50,2	47	53,3	49	130,5	38	137,6	40	-7,1
2007	64,0	45	71,9	50	165,5	39	180,6	42	-15,2
2008	84,5	47	98,8	55	202,1	38	229,0	43	-26,9
2009	54,4	46	56,3	48	163,5	37	167,3	38	-3,8
2010	64,0	47	69,5	51	192,0	40	201,6	42	-9,6
2011	81,3	50	92,1	56	225,1	43	235,4	45	-10,3
2012	62,3	35	99,1	56	222,4	44	224,6	45	-2,2
2013	78,7	43	95,7	52	242,8	46	232,6	44	10,2
2014	64,9	49	69,6	52	259,4	48	251,6	46	7,9
2015	47,9	53	49,6	54	236,4	50	221,6	46	14,8
2016	46,0	49	51,8	56	246,4	52	227,3	48	19,1
2017	53,8	48	60,9	54	280,0	53	259,1	49	21,0

Джерело: власні розрахунки на підставі даних Світового банку ([8])

другої хвилі тривав до 2015 р., коли з'явилися перші ознаки нової хвилі піднесення українського імпорту й експорту.

Ще на початку 2000-х рр. у період відносної стабільності експорту та імпорту формувались умови для випереджувального нарощування імпорту над експортом. Резерви для поліпшення сальдо зовнішньої торгівлі вичерпалися ще у 2005 р. Хоча порівняно постійна й сприятлива кон'юнктура експорту українських товарів і забезпечувала приріст надходжень із-за кордону, однак можливості виробництва галузей експортерів практично цілковито вичерпалися. Відтак закордонна торгівля набула переважно одностороннього характеру. Якщо частка імпорту у ВВП усе ж залишалася приблизно на одному рівні, а в останні роки навіть зросла, і в підсумку маємо близько 50 % ВВП. Це свідчить про високий рівень відкритості української економіки, важливість міжнародної торгівлі для її потреб і зростаючу залежність від зовнішніх чинників. Порівняння обсягів і динаміки експорту та імпорту України за досліджуваний період із відповідними процесами в європейських країнах, зокрема в Польщі, свідчить далеко не на користь України.

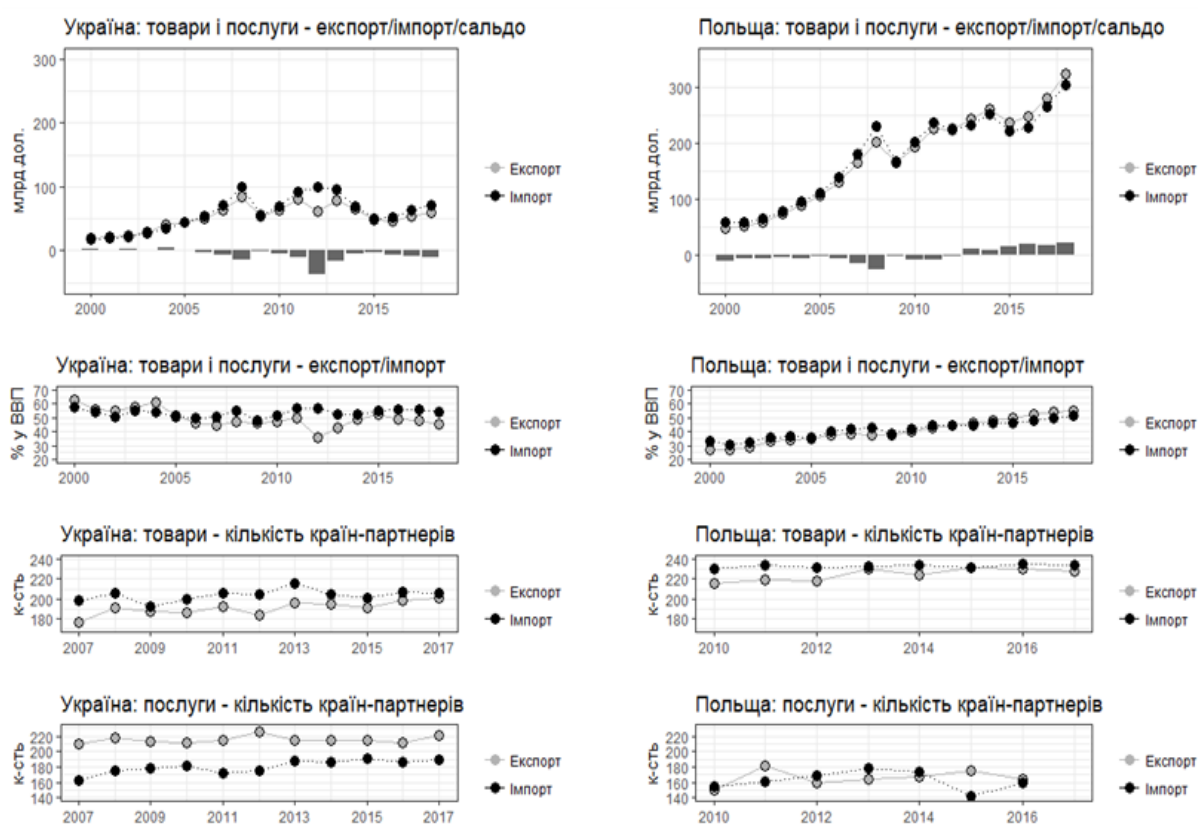

Рис. 1. Динаміка експорту / імпорту товарів і послуг України та Польщі

Джерело: власні розрахунки на підставі даних Світового банку ([8]).

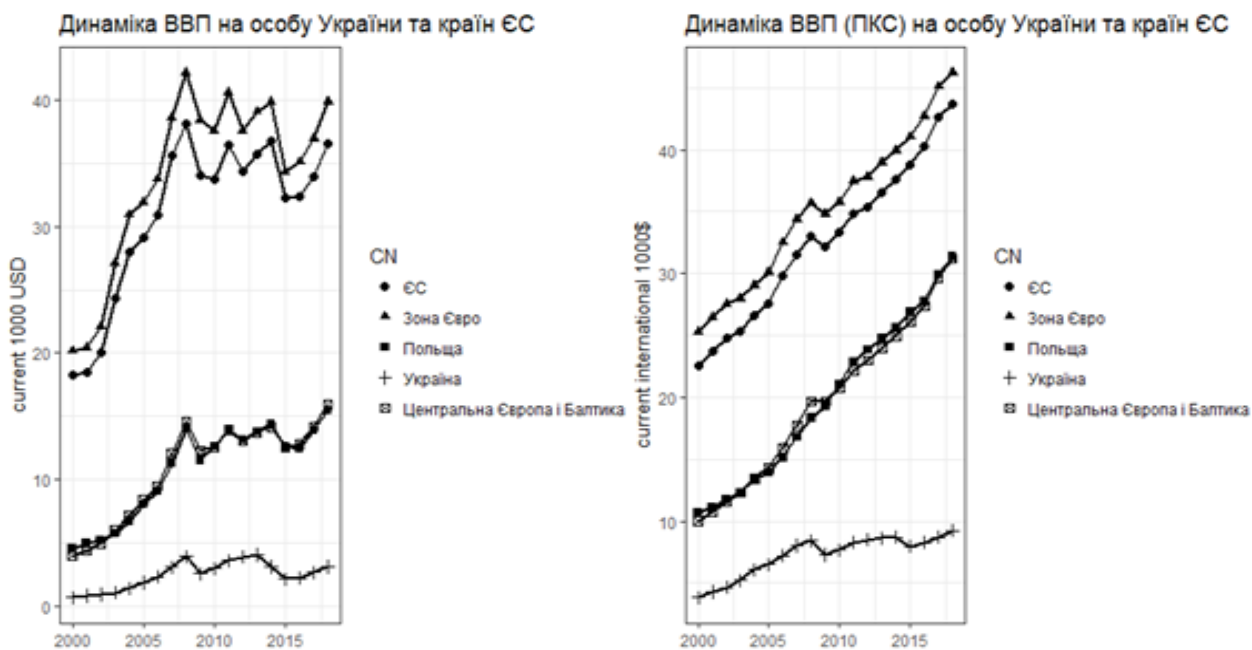

Рис. 2. Динаміка ВВП (ПКС) України та країн Європи
Джерело: складено автором на підставі даних Світового банку [11].

Україна - структура експорту/імпорту товарів: за групами країн і континентами, %					
	2002		2011		2017
Експорт товарів					
Європа	36,3	Країни СНД	38,3	Європа	41,4
ЄС-28	35,6	Європа	27,0	ЄС-28	40,5
Азія	28,5	ЄС-28	26,3	Азія	30,0
Країни СНД	24,1	Азія	25,9	Країни СНД	16,0
Африка	5,9	Африка	4,9	Африка	9,4
Америка	5,2	Америка	3,7	Америка	2,8
Австралія і Океанія	0,0	Австралія і Океанія	0,0	Австралія і Океанія	0,2
Імпорт товарів					
Країни СНД	52,7	Країни СНД	45,0	Європа	46,2
Європа	33,9	Європа	32,8	ЄС-28	41,9
ЄС-28	32,5	ЄС-28	31,2	Країни СНД	23,1
Азія	7,0	Азія	16,1	Азія	21,5
Америка	5,0	Америка	4,7	Америка	7,3
Африка	1,0	Африка	1,1	Африка	1,4
Австралія і Океанія	0,3	Австралія і Океанія	0,2	Австралія і Океанія	0,3
Україна - структура експорту/імпорту послуг: за групами країн і континентами, %					
	2008		2011		2017
Експорт послуг					
Країни СНД	34,6	Країни СНД	42,6	Європа	37,5
Європа	34,1	Європа	28,5	Країни СНД	35,1
ЄС-28	33,6	ЄС-28	24,9	ЄС-28	32,2
Азія	11,3	Америка	9,9	Азія	12,2
Америка	10,2	Азія	7,8	Америка	11,1
Невизначені країни	3,8	Невизначені країни	3,3	Невизначені країни	2,5
Африка	1,7	Африка	1,1	Африка	1,4
Австралія і Океанія	0,2	Австралія і Океанія	0,9	Австралія і Океанія	0,3
Імпорт послуг					
ЄС-28	59,5	ЄС-28	54,3	Європа	46,7
Європа	53,8	Європа	45,1	ЄС-28	46,2
Азія	17,8	Азія	22,2	Азія	19,8
Країни СНД	16,3	Країни СНД	18,8	Америка	13,2
Америка	8,8	Америка	9,2	Країни СНД	11,9
Невизначені країни	1,6	Невизначені країни	3,7	Невизначені країни	6,8
Африка	1,3	Африка	0,6	Африка	1,5
Австралія і Океанія	0,1	Австралія і Океанія	0,2	Австралія і Океанія	0,0

Рис. 3. Україна: структура експорту / імпорту товарів і послуг
(за групами країн і континентами)
Джерело: власні розрахунки на підставі даних Держстату України ([12]).

Україна - експорт/імпорт послуг: ТОП-10 країн, млн. дол. США			
2016		2017	
Експорт послуг			
РФ	3094	РФ	3404
Швейцарія	667	США	814
США	658	Швейцарія	742
Німеччина	480	Велика Британія	573
Велика Британія	453	Німеччина	523
Туркменістан	256	Польща	275
Кіпр	231	Кіпр	268
Польща	224	Об'єднані Арабські Емірати	217
Віргінські Острови (Брит.)	174	Ізраїль	177
Туреччина	172	Туреччина	164
Імпорт послуг			
США	681	США	570
Велика Британія	544	Велика Британія	499
РФ	498	РФ	424
Німеччина	333	Німеччина	370
Туреччина	262	Туреччина	357
Кіпр	246	Кіпр	225
Швейцарія	199	Швейцарія	208
Молдова	181	Китай	164
Польща	134	Польща	145
Словаччина	109	Об'єднані Арабські Емірати	118

Рис. 4. Україна: експорт / імпорт послуг – ТОП-10 країн-партнерів
Джерело: власні розрахунки на підставі даних Держстату України ([12]).

Україна - експорт/імпорт товарів: ТОП-10 країн, млн. дол. США					
2002		2010		2017	
Експорт товарів, млн. дол. США					
РФ	3189	РФ	13432	РФ	3936
Туреччина	1235	Туреччина	3027	Польща	2725
Італія	830	Італія	2412	Туреччина	2519
Німеччина	755	Білорусь	1899	Італія	2469
Китай	700	Польща	1787	Індія	2206
Велика Британія	537	Німеччина	1499	Китай	2039
Угорщина	525	Індія	1426	Єгипет	1831
США	519	Єгипет	1328	Німеччина	1754
Польща	506	Китай	1317	Нідерланди	1676
Іспанія	373	Казахстан	1301	Угорщина	1326
Імпорт товарів, млн. дол. США					
РФ	6317	РФ	22198	РФ	7204
Туркменістан	1886	Китай	4700	Китай	5649
Німеччина	1658	Німеччина	4603	Німеччина	5445
Польща	537	Польща	2789	Польща	3454
США	473	Білорусь	2568	Білорусь	3205
Італія	462	США	1767	США	2525
Казахстан	383	Італія	1390	Швейцарія	1682
Франція	349	Туреччина	1298	Італія	1625
Велика Британія	263	Угорщина	1215	Франція	1564
Білорусь	263	Франція	1107	Туреччина	1263

Рис. 5. Україна: експорт / імпорт товарів – ТОП-10 країн-партнерів
Джерело: власні розрахунки на підставі даних Держстату України ([12]).

Польща - структура експорту/імпорту товарів: за групами країн і континентами, %					
2004		2011		2017	
Експорт товарів					
Європа	91,1	Європа	89,6	Європа	88,7
Азія	4,1	Азія	5,8	Азія	5,6
Америка	3,6	Америка	3,3	Америка	4,2
Африка	0,8	Африка	1,0	Африка	1,1
Австралія і Океанія	0,3	Австралія і Океанія	0,3	Австралія і Океанія	0,4
Невизначені країни	0,1	Невизначені країни	0,1	Невизначені країни	0,0
Імпорт товарів (за країнами походження товару)					
Європа	80,8	Європа	76,4	Європа	70,5
Азія	13,5	Азія	18,1	Азія	23,2
Америка	4,7	Америка	4,1	Америка	5,0
Африка	0,7	Африка	0,8	Африка	0,8
Австралія і Океанія	0,1	Невизначені країни	0,3	Невизначені країни	0,3
Невизначені країни	0,0	Австралія і Океанія	0,2	Австралія і Океанія	0,3
Польща - структура експорту/імпорту товарів: за групами країн, %					
2004		2011		2017	
Імпорт товарів					
Розвинені країни	75,9	Розвинені країни	66,7	Розвинені країни	67,7
у т.ч. ЄС	68,3	у т.ч. ЄС	59,6	у т.ч. ЄС	60,4
Країни, що розвиваються	14,2	Країни, що розвиваються	19,1	Країни, що розвиваються	24,4
Країни Центрально-Східної Європи	9,9	Країни Центрально-Східної Європи	14,1	Країни Центрально-Східної Європи	7,9
Експорт товарів					
Розвинені країни	85,3	Розвинені країни	84,3	Розвинені країни	86,6
у т.ч. ЄС	79,2	у т.ч. ЄС	78,0	у т.ч. ЄС	80,0
Країни Центрально-Східної Європи	9,0	Країни Центрально-Східної Європи	8,3	Країни, що розвиваються	7,6
Країни, що розвиваються	5,7	Країни, що розвиваються	7,4	Країни Центрально-Східної Європи	5,8

Рис. 6. Польща: структура експорту / імпорту товарів (за групами країн і континентами)

Джерело: власні розрахунки на підставі даних Головного статистичного офісу Польщі ([13]).

Польща - експорт/імпорт послуг: ТОП-10 країн, млн. дол. США					
2010		2013		2016	
Експорт послуг					
Німеччина	8307	Німеччина	10889	Німеччина	11598
Швейцарія	2706	Швейцарія	3398	Швейцарія	4283
Велика Британія	2116	Велика Британія	2764	Велика Британія	3556
Нідерланди	1795	Нідерланди	2730	Нідерланди	2907
Україна	1532	США	2238	США	2865
Франція	1496	Франція	2131	Франція	2139
США	1484	Україна	2000	Чехія	1660
Чехія	1470	Чехія	1757	Швеція	1607
РФ	1122	РФ	1637	Бельгія	1412
Бельгія	891	Білорусь	1291	Ірландія	1245
Імпорт послуг					
Німеччина	6637	Німеччина	7366	Німеччина	7493
Велика Британія	2196	Велика Британія	2726	Велика Британія	2987
Франція	1725	Франція	2252	Франція	1962
США	1648	Нідерланди	1858	США	1805
Чехія	1600	США	1838	Швейцарія	1780
Нідерланди	1566	Чехія	1698	Нідерланди	1770
Італія	1553	Швейцарія	1550	Чехія	1745
Швейцарія	1015	Італія	1448	Італія	1445
Австрія	969	Австрія	1080	Ірландія	1114
Словаччина	878	Бельгія	981	Австрія	1002

Рис. 7. Польща: експорт / імпорт послуг – ТОП-10 країн-партнерів
Джерело: власні розрахунки на підставі даних Головного статистичного офісу Польщі ([13]).

Польща - експорт/імпорт товарів: ТОП-10 країн, млн. дол. США					
2010		2014		2017	
Експорт товарів, млн. дол.					
Німеччина	41786	Німеччина	58486	Німеччина	63666
Франція	10858	Чехія	14356	Чехія	14910
Велика Британія	10077	Велика Британія	14169	Велика Британія	14899
Чехія	9574	Франція	12440	Франція	13023
Італія	9510	Італія	10097	Італія	11317
Нідерланди	7028	РФ	9414	Нідерланди	10172
РФ	6618	Нідерланди	9250	РФ	6939
Швеція	4739	Швеція	6316	Швеція	6524
Угорщина	4505	Угорщина	5850	Іспанія	6305
Словаччина	4333	Словаччина	5637	США	6132
Імпорт товарів (за країнами походження), млн. дол.					
Німеччина	39016	Німеччина	49737	Німеччина	53466
РФ	18206	Китай	23502	Китай	27236
Китай	16703	РФ	23420	РФ	14674
Італія	10167	Італія	12734	Італія	12294
Франція	7714	Нідерланди	8529	Франція	8963
Чехія	6747	Франція	8464	Нідерланди	8820
Нідерланди	6618	Чехія	8121	Чехія	8327
Велика Британія	4874	Велика Британія	5848	США	6573
Південна Корея	4867	США	5495	Бельгія	5903
США	4480	Бельгія	5449	Велика Британія	5555

Рис. 8. Польща: експорт / імпорт товарів – ТОП-10 країн-партнерів
Джерело: власні розрахунки на підставі даних Головного статистичного офісу Польщі ([13]).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чень, Цзюнь (2014). Аналіз динаміки та перспектив зовнішньої торгівлі КНР. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, вип. 123, ч. I, с. 161–172.
2. Ажнюк, М. О., Передрій, О. С. (2008). *Основи економічної теорії*. Київ: Знання, 368 с.
3. Касич, А. О., Дідур, С. В. (2008). Структурні характеристики зовнішньої торгівлі України. *Актуальні проблеми економіки*, 1 (79), с. 85–94.
4. *Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part*. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf
5. Задоя, А. О. (2016). Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції. *Академічний огляд*, 2 (45), с. 110–117.
6. Далик, В. П., Дуляба, Н. І. (2016). Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, вип. 7, ч. 1, с. 110–113.
7. Трифонова, О. Д., Дорошкевич, Є. С. (2017). Аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на зовнішньоекономічну діяльність України, шляхом дослідження експортно-імпортних операцій. *Ефективна економіка*, 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5647>

8. DataBank. World Development Indicators. *The World Bank Group*. URL: <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators#>

9. Шапран, В. (2016). Чи занедужала польська економіка? Кілька уроків для України. *Європейська правда*, 19 трав. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/05/19/7049324/>

10. Mięczan, P. (2018). *Obiektywne spojrzenie na polski eksport*. URL: <https://eksport.pl/2018/01/02/spojrzenie-polski-eksport/>

11. GDP per capita, PPP (current international \$). *The World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

12. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. *Держстат України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm

13. *Handel Zagraniczny. Dziedziny Bazy Wiedzy*. URL: <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/HandelZagraniczny.aspx>

THE FEATURES OF UKRAINE'S FOREIGN TRADE DEVELOPMENT SINCE THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

The need to study the structural dynamics of national export and import was substantiated and the structural changes in Ukraine's foreign economic activity were assessed in the article. It was proved that there have been two integral waves of the increase and decrease of export and import since the beginning of the XX century. The first wave was a stable and rapid growth in export and import, which culminated in a decrease in foreign trade during the 2009 crisis. The next wave was the growth of import and export, which was due to favorable conditions in foreign markets and was interrupted by a political factor – the beginning of the war in 2014. The signs of a new wave of rising of Ukrainian import/exports began in 2016. The conditions for outpacing growth of import were formed in the early 2000s. in the period of relative stability of export and import. Reserves to improve the foreign trade balance were exhausted in 2005. Although the relatively favorable situation for Ukrainian export goods has provided an increase in external revenues, the production capacity of exporting industries has been exhausted. Foreign trade in Ukraine has become largely one-way. The part of imports still remained at about the same level, but it has even increased in recent years, and as a result we have almost 50 % of GDP. The results show a high level of openness of the Ukrainian economy, the importance of international trade for its needs and the growing dependence on external factors. A set of factors of such dynamics of import and export were identified in the study. They are: economic and political, external and internal. In particular, the recent decline in both indicators was explained by a change in Ukraine's foreign economic priorities. The key factor of changes in Ukraine's foreign economic priorities was highlighted, which gave impetus to other factors – the events in the Crimea and eastern Ukraine. The similar analysis of the processes in Poland was made for a more detailed under-

standing and comparison of structural changes in Ukraine's foreign economic activity, the results of which were not in Ukraine's favor.

Key words: foreign economic activity; export; import; foreign trade; trade equity; Gross Domestic Product.

REFERENCES

1. Chen, Tszun. (2014). Analysis of the dynamics and prospects of China's foreign trade [Analiz dynamiky ta perspektyv zovnishnoi torhivli KNR], *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 123, p.161–172 (in Ukrainian).
2. Azhniuk, M. O., Peredrii, O. S. (2008). *Foundations of economic theory* [Osnovy ekonomichnoi teorii], Znannia, Kyiv, 368 p. (in Ukrainian).
3. Kasych, A. O., Didur, S. V. (2008). Structural characteristics of foreign trade of Ukraine [Strukturni kharakterystyky zovnishnoi torhivli Ukrainy], *Aktualni problemy ekonomiky*, 1 (79). p. 85–94 (in Ukrainian).
4. *Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part*, available at: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf
5. Zadoia, A. O. (2016). Ukraine's foreign trade: modern scale, structure and trends [Zovnishnia torhivlia Ukrainy: suchasni masshtaby, struktura i tendentsii], *Akademichnyi ohliad*, 2 (45), p. 110–117 (in Ukrainian).
6. Dalyk, V. P., Duliaba, N. I. (2016). External trade of Ukraine: realities and prospects [Zovnishnia torhivlia Ukrainy: realii ta perspektyvy rozvytku], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 7, p.110–113 (in Ukrainian).
7. Tryfonova, O. D., Doroshkevych, Ye. S. (2017). Analysis of influence of external and internal factors of foreign economic activity of Ukraine, through the research of export-import operations [Analiz vplyvu zovnishnikh ta vnutrishnikh faktoriv na zovnishnoekonomichnu diialnist Ukrainy, shliakhom doslidzhennia eksportno-importnykh operatsii], *Efektivna ekonomika*, 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5647> (in Ukrainian).
8. DataBank. World Development Indicators. *The World Bank Group*, available at: <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators#>
9. Shapran, V. (2016). Has the Polish economy fallen ill? Several lessons for Ukraine [Chy zaneduzhala polska ekonomika? Kilka urokiv dlia Ukrainy], *Yevropeiska pravda*, available at: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/05/19/7049324/> (in Ukrainian).
10. Mieczan, P. (2018). *Objective look at Polish exports* [Obiektywne spojrzenie na polski eksport], available at: <https://eksport.pl/2018/01/02/spojrzenie-polski-eksport/>
11. *GDP per capita, PPP (current international \$)*. *The World Bank*, available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>
12. State Statistics Service of Ukraine. *Ekonomichna statystyka. Zovnishnoekonomichna diialnist*. [Economic statistics. Foreign economic activity], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm
13. Handel Zagraniczny. *Dziedzinowe Bazy Wiedzy*. [Foreign trade. Domain Knowledge Bases], available at: <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/HandelZagraniczny.aspx>